

Books4Life in de Oudemanhuispoort

140 jaar verkoop tweedehandsboeken



De boekenstal van Books4Life bevindt zich in de Oudemanhuispoort, in een deels overdekte doorgang tussen de Kloveniersburgwal en de Oudezijds Achterburgwal. Al 140 jaar worden hier door particulieren tweedehandsboeken (en -prenten) verkocht. Vincent van Gogh was mogelijk een van de eerste bezoekers. 'Had gelegenheid bij een boekenjood, die mij Latijnsche en Grieksche boeken bezorgt die ik noodig heb, uit eene groote partij [prenten] uit te zoeken en niet duur, 13 stuks voor 70 cts,' schreef hij aan zijn broer Theo op 18 mei 1877.

De sfeervolle doorgang met boekenstalletjes maakt deel uit van een groot gebouwencomplex van de Universiteit van Amsterdam met collegezalen en studentenvoorzieningen. Het is echter niet altijd een universiteit geweest. In 1389 werd op deze plek het Oude Nonnenklooster gesticht, een van de 19 kloosters die Amsterdam rijk was. De bezittingen van deze zelfvoorzienende gemeenschappen namen door schenkingen steeds meer toe. Zo had het Oude Nonnenklooster niet alleen een kapel en allerlei dienstgebouwen, maar ook een zeer uitgestrekte boomgaard binnen de stadsmuren.



In 1578 beleefde Amsterdam een breuk: van een katholieke stad veranderde het in een protestantse stad. Kloosters waren katholieke instellingen bij uitstek en het stadsbestuur besloot ze te onteigenen. De meesten kregen een nieuwe bestemming als weeshuis, armenhuis of ziekenhuis (gasthuis). Op het terrein van het Oude Nonnenklooster werd in 1602 het Ouden Mannen en Vrouwen Gasthuis ingericht, een uitbreiding van een al bestaande instelling elders in de stad. Onder toezicht van strenge maar rechtvaardige regenten en regentessen – zo getuigen geschilderde portretten - werden hier 225 jaar lang oude-van-dagen verzorgd.



Oudemanhuisregenten in 1640, door C.C. Moeyaert.

Het Oudemanhuis, zoals het in de volksmond werd afgekort, gold als sjiek. Het gebouw was prachtig en het eten heel redelijk met afwisselend vleesdagen en vleesloze dagen. Precieze cijfers over het aantal bewoners ontbreken vaak, maar bekend is dat er in 1616 rond de tweehonderd 'oude arme mensen' woonden. Echt arm waren ze overigens niet. Van de bewoners werd verwacht dat ze meebetaalden aan de zorg. Meestal waren zij afkomstig uit de middenklasse. Rijke stedelingen sleten hun laatste levensdagen in de veel aangenamere proveniershuizen.



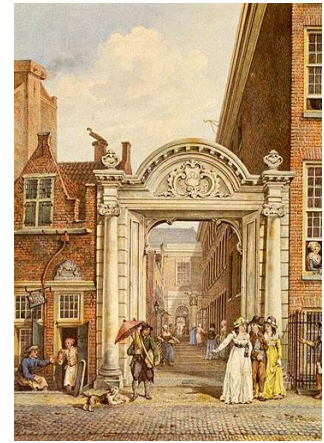
Het Oudemanhuis rond 1660.

In 1828 besloot de gemeente het Oudemanhuis op te heffen. Het werd heringericht als noodhospitaal, in de eerste plaats om het hoofd te bieden aan een cholera-epidemie. Vervolgens is de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten er gehuisvest geweest, en later het Musuem Van der Hoop, een voorloper van het Rijksmuseum. Tot de hier tentoongestelde schilderijen behoorden *Het joodse bruidje* van Rembrandt.

Toen de Universiteit van Amsterdam in 1878 de Oudemanhuispoort betrok was dit niet meer hetzelfde complex als in de 17de eeuw. Halverwege de 18de eeuw had er een ingrijpende renovatie plaatsgevonden waarbij het oorspronkelijke gebouw was vervangen. Tijdens deze verbouwing is ook de doorlopende poort met winkelgallerij aangelegd. Destijds, tussen 1757 en 1831, werden er geen tweedehands boeken verkocht, maar fijne en luxe artikelen en goud en zilver. De komst van het cholerahospitaal maakte een eind aan de sjieke handel. Nadat de cholera bedwongen was, werd gezocht naar een nieuwe bestemming van de winkelkasten.

Zoals uit het citaat aan het begin van Vincent van Gogh al blijkt, werden straatboekverkopers vaak 'boekenjoden' genoemd, of ze nu joods waren of niet. Maar in dit geval klopte het: de boekverkopers die in 1876 de Oudemanhuispoort introkken, waren vrijwel zonder uitzondering joods. Oorspronkelijk stonden zij met hun stalletjes op de Botermarkt (nu Rembrandtsplein).

Vanwege herinrichtingsplannen mochten ze hier niet langer staan. De gemeente wees hen de Oudemanhuispoort als nieuwe plek aan. Erg blij waren ze er aanvankelijk niet mee. Het leek zo weggestopt. Maar uiteindelijk zouden ze met de Poort vergroeid raken. Sommigen bleven er tientallen jaren en maakten er min of meer een familiebedrijf van dat van vader op zoon werd doorgegeven, zoals de familie Van Kollem.



De Poort in 1792, door H.P. Schouten.

Er waren ook kleurrijke figuren bij. Zo maakte Barend Boekman (1869-1942) – met bolhoed en eeuwige sigaar - met zijn boekenkennis veel indruk bij studenten en passanten. De Tweede Wereldoorlog maakte hieraan een resoluut einde. In 1941 werd het joden verboden een eigen bedrijf te hebben en in juli 1942 begonnen de transporten naar Auschwitz. Een groot aantal boekverkopers, onder wie Barend Boekman, Simon van Kollem en Sal Mossel, keerden niet terug.



Boekenstal van Sal Mossel, 1932.

De Amsterdams-joodse markttraditie werd na de oorlog niet meer hersteld. Toch is het gelukt de boekenmarkt in de Poort nieuw leven in te blazen. Alweer vele decennia kunnen mensen hier terecht voor goedkope, maar dikwijls verrassende of gespecialiseerde boeken. De stedelijke, beschutte, historische plek maakt de Oudemanhuispoort tot een fenomeen – bij Amsterdammers, toeristen en studenten.

[bron: Jurjen Vis, *De Poort. De Oudemanhuispoort en haar gebruikers 1602-2002* (Amsterdam 2002)]

